

מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל (ע"ר)
ממורשת החברה להגנת הטבע

חדש! מסלול מורשת למטייל העצמאי

הפינה של רמי אהרוני – מרצה ומורה דרך

במסגרת פעילותה של המחלקה לסיורי מורשת נשמח להציע מדי פעם מסלול מלווה הסברים למטייל העצמאי. סיורים אלה מיועדים לציבור הרחב ולמי שמבקשים לטייל בזמנם החופשי, ללא מסגרת מאורגנת. הסיור מתבצע במכונית פרטיות* ומשולב בקטעי הליכה קצרים, ומשכו שלוש-ארבע שעות.

יער חולדה ומזכרת בתיה

המסלול מתחיל בצומת **אנדרטת חיל ההנדסה**, בכניסה ליישוב **משמר דוד**, בכביש 411 (בווייז: אנדרטה לחללי חיל הנדסה). המלצתנו היא להגיע בשעות אחר הצהריים.

נחנה את הרכב בחניון המסודר ונלך אל האנדרטה, המתנשאת לכל עבר. במקום נמצאים שלטי הסבר ומסבירן קולי, ומומלץ להיעזר בהם. האנדרטה נחנכה ב-7 בדצמבר 1948 במעמד ראש הממשלה דוד בן-גוריון וראשי המדינה, שרצו מאוד לציין את העובדה כי המדינה הצעירה פרצה כביש חדש לירושלים – "**דרך הגבורה**". במרוצת השנים הפכה האנדרטה לגלעד הראשי לחללי חיל ההנדסה. נוכל לפסוע בשבילים וללמוד על יחידות החיל ומבצעיו. ליד האמפיתיאטרון נראה "**תמסח**" – רכב אמפיבי נושא טנקים שאפשר את צליחת תעלת סואץ במלחמת יום כיפור.

נחזור אל המכונית, נפנה שמאלה וניסע לכיוון משמר דוד. לאחר כ-200 מטרים נפנה ימינה (מזרחה) אל שביל עפר ונמשיך בו עד **תצפית משמר דוד** (כך בווייז). נחנה ונלך בין העצים מעט מזרחה לתצפית יפה המשקיפה מזרחה, לעבר הרי יהודה והשפלה הגבוהה.

אנחנו עומדים על חורבותיו של הכפר הערבי **חולדה**. בבית האבן היחיד שנותר בו מתגורר הפסל **גדי פריימן**, ועבודותיו מעטרות את הגבעה. במקום מוצב שלט הסבר. ביום שהראות בו טובה ניתן לראות מהתצפית את גוש עציון, בית שמש, טל שחר ויישובים אחרים.

ממרומי גבעה זו ירו הערבים לעבר **שיירת חולדה** – שיירה ארוכה שיצאה לדרכה בבוקר 31 במרץ 1948 לירושלים ובה 26 משאיות, ארבעה אוטובוסים ועליהם אנשי פלמ"ח ושבעה משוריינים. מה שהכריע את השיירה היה למעשה הדרך הבוצית, שכלי הרכב התקשו להתמודד עימה. טרקטור שהובא מקיבוץ חולדה השכן התקשה גם הוא התקשה במשימת החילוץ. בינתיים הופיעו כוחות ערביים, והיום הקשה ההוא הסתיים במותם של 23 לוחמים ובנפילת כלי השיירה בידי הערבים. שיירת חולדה הייתה האחרונה בשיירות הגדולות שנפגעו (קדמו לה שיירות בן שמן, הר טוב, נבי דניאל ויחיעם). באפריל 1948, במסגרת מבצע "נחשון", השתלטו כוחותינו על הרכסים ששלטו על תוואי הדרך לירושלים והבטיחו את מעבר השיירות.

מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל (ע"ר)
ממורשת החברה להגנת הטבע

נחזור למכונת ונרד מערבה בשביל עפר בין עצי הזית אל היישוב **משמר דוד**. הקיבוץ שהיה כאן עד שנות האלפיים עלה לקרקע בדצמבר 1948 ונקרא על שמו של הקולונל היהודי **דוד מרכוס** (1901–1948), איש מח"ל (מתנדבי חוץ לארץ) שהיה בתש"ח מפקד פיקוד המרכז. הוא נורה בשגגה על ידי חייל בחורשת המנזר באבו גוש. על אדמת הקיבוץ שלא שרד הוקם יישוב קהילתי פורח ויפה, המונה כיום כמה מאות משפחות ומשתייך למועצה אזורית גזר. נסייר בנסיעה בין בתיו ונצא בחזרה אל צומת אנדרטת חיל ההנדסה.

בצומת נפנה ימינה (מערבה) בכביש 411. לאחר כ-2 קילומטרים נבחין מימין בשלט המפנה אותנו לעבר **יער חולדה**. שימו לב! הפנייה חדה, ומחייבת סיבוב פרסה ימני. ניכנס אל היער, ניסע לאורך כביש האספלט עד שנבחין מימינו בחומת אבן ובמגרש חניה. נחנה את המכונת ונצא ברגל אל עבר **בית הרצל** (בווייז: בית הרצל יער חולדה). כיום שוכן במבנה מוזיאון קטן המספר על ביקורו הקצר של הרצל בארץ ישראל (1898). הבית עצמו שוקם לפני כעשרים שנה לפי תמונת עבר, ונוספו לו פרגולת עץ וגרם מדרגות מרשים בחזיתו.

כאן פעלה חוות הכשרה לאומית – **חוות חולדה**. את החווה הקימה קק"ל ב-1906, ובנק "אנגלו פלשתינה" רכש עבורה כאלפיים דונם באזור, לנטיעת עצי זית ועצי סרק. המנהל לואי בריש התגורר בקומה השנייה, מעל קומת פועלי החווה, ואלה לא שבעו מכך נחת. בימי מלחמת העולם הראשונה נפגעה החווה קשה, ולאחריה הגיעו פועלים חדשים והעבודה התחדשה.

נעזוב את בית החווה ונפנה ברגל צפונה. נחצה את חניון כלי הרכב בשביל המוליך לעבר אנדרטת אבן גדולה, מוקפת גדר אבן נמוכה. האנדרטה הוצבה לזכרו של **אפרים צ'יזיק** (יליד 1906), שבמהלך מאורעות תרפ"ט (אוגוסט 1929) הגיע מתל-אביב לחולדה כאיש תגבורת של ה"הגנה". אפרים, מפקד חולדה, דאג להכין את החווה ללחימה, והיה ההרוג היחיד בהתקפה הערבית שהתקיימה ב-28 באוגוסט. על פי דיווחים לערבים היו כארבעים הרוגים. כשהגיעו הבריטים למקום הם סירבו לקחת עימם את גופתו של אפרים, ורק כעבור שלושה ימים נלקחה הגופה והובאה לקבורה. הפסלת **בתיה לישנסקי**, שהכירה היטב את תולדותיה של משפחת צ'יזיק, הקימה במשך כשבע שנים את האנדרטה "**עבודה והגנה**". בפסל סותתו שלוש דמויות. השתיים מימין הן של צמד האחים שרה ואפרים צ'יזיק. שרה נפלה בתל חי בי"א באדר תר"פ (1 במרץ 1920). הדמות העליונה, המסוככת עליהן, היא דמותו של **בנימין מונטר**, שנהרג גם הוא בתל חי. אבן הפסל, שמשקלה כארבעים טון, נחצבה באזור בית צפפא שמדרום לירושלים, נוסרה והועברה במאמץ רב לאתר שבו עבדה הפסלת על האנדרטה.

נחזור בנסיעה אל הדרך הראשית – כביש 411. תוך כדי הנסיעה בתחומי היער, בצמוד לדרך מצד ימין, נשים לב לבריכת בטון עגולה. מכאן יצא בתש"ח קו המים לירושלים, שכונה "**קו השילוח**".

מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל (ע"ר)
ממורשת החברה להגנת הטבע

ניסע מערבה, נחלוף על פני הכניסה לקיבוץ חולדה, ניסע מתחת לגשר רכבת וליד תחנת הדלק נפנה ימינה אל **מזכרת בתיה**. נחנה את הרכב בחניון הצמוד **לכיכר המשורין** (בווייז: כיכר המשורין מזכרת בתיה), בפינת הרחובות מוטה גור והגורן, מול **גן הברון**. מכאן נצא לסיור מעגלי רגלי קל של כשעה בין אתרי המושבה.

נלך ברחוב נתיב השיירות מערבה לאורך החומה המצוירת של גן הברון. לאחר כ-100 מטרים נפנה ימינה אל רחוב המייסדים. בקצה הרחוב הקצר נבחין משמאלנו **בבאר אנטיליה** גדולה ויפה. זוהי הבאר הראשונה של המושבה. היא נחפרה ב-1883, וצמודה לה בריכת אגירה. היישוב נקרא בתחילה **עקרון**, כשם הכפר הערבי הסמוך – עקיר. הבאר שוקמה ב-1994, וגם כיום אפשר להעלות בה מים.

נמשיך ללכת ברחוב לכיוון צפון. מימין נראה בית היסטורי גדול ומרשים – **בית פקידות הברון**. ניכנס אל הסמטה הסמוכה, נפנה ימינה וניכנס אל חצר הבית. הבית נבנה ב-1892 על ידי פקידי הברון אדמונד בנימין **דה רוטשילד**, המוכר גם בכינויו "**הנדיב הידוע**". ואכן, היחידה מבין מושבות העלייה הראשונה שהוקמה על ידי הברון הייתה עקרון. האחרות – ובהן ראש פינה, זכרון יעקב וראשון לציון – זכו לעזרתו לאחר שהוקמו על ידי אגודות של חובבי ציון. לימים שונה שמה ל**מזכרת בתיה**, על שם אימו של הברון, בטי.

נצא מבית פקידות הברון, נמשיך מזרחה כ-50 מטרים ונפנה בסמטה שמאלה אל החצר האחורית של בית הפקידות. כיום זהו **מוזיאון המושבה** ע"ש ערן שמיר ז"ל, ויש כאן שירותים ופרגולות צל. מהחצר נצא אל הרחוב הראשי, **רחוב רוטשילד**. מול חזית המוזיאון נבחין בשובך יונים ובתא טלפון מנדטורי צבוע אדום.

ביקור במוזיאון יש לתאם בטלפון 08-9349525

נמשיך בהליכה ברחוב הראשי. משני צדדיו נבחין בארבעה בתים ארוכים בני שתי קומות. אלה הן **הקזרמות** (מהמילה הרוסית "קסרקטין"). בני 11 המשפחות הראשונות נאלצו לבנות את בתיהם בצורה זו, היות שהותר להם לבנות את מגוריהם רק מעל למבנה המשק, הרפת. אבן הבנייה המקורית היא הכורכר עם טיט.

בהגיענו אל פינת רחוב הגורן נוכל לפנות ימינה ולחזור אל המכונת.

אם נרצה להמשיך בסיור הרגלי נוכל להמשיך מזרחה עוד כ-300 מטרים, עד לכיכר המחברת את רחוב מוהליבר עם רחוב אליהו. מולנו ניצב **בית הכנסת של המושבה**, שנבנה בתרומת הברון בשנת 1927. זהו בית הכנסת השני של המושבה, הראשון נהרס. האדריכל היה התל-אביבי פנחס היט (1888–1949), וסגנונו האקלקטי מזכיר מצודה אירופית בעלת צריחים וגג משופע. בית הכנסת מילא תפקיד חשוב בחייה של המושבה, בהיותו מרכז דתי וחברתי. מאחורי ארון הקודש הוטמן סליק של כלי נשק בלתי חוקיים. בימי מלחמת העצמאות הוא שימש כבית חולים שדה, בעיקר לפצועים בקרבות עמק אילון. כיום נמצא בית הכנסת בשיפוץ.

מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל (ע"ר)
ממורשת החברה להגנת הטבע

טיול נעים

***המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל אינה אחראית לרכבים ותכולתם**